

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ГРАНИЧНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ЗА ОБМІНОМ

Самарська Лада, студентка,
Стокгольмська школа економіки у Ризі (Латвія)
lada.samarska@gmail.com

Сас Наталія, д-р пед. наук, доцент
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г.Короленка
Sasnat2008@gmail.com

Анотація. Автори обґрунтували актуальність дослідження проблеми студентів за обміном; дали визначення поняття «студент за обміном», виокремили та проаналізували результати здійсненого опитування студентів за обміном щодо їхніх проблем; окреслили напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: академічна мобільність, студент за обміном, мігрант, маргінал, цвішенс.

Abstract. The authors substantiated the relevance of the study of exchange students' problems; defined the concept of an «exchange student», identified and analyzed the results of a survey of exchange students regarding their problems; outlined directions for further research.

Key words: academic mobility, exchange student, migrant, marginal, homo zwischens.

У сучасному суспільстві освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем. Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) й загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору [2].

Академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, а також підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Вона стає відповіддю національних систем освіти на виклики глобального освітнього простору, жорстку конкуренцію на ринку освітніх

послуг. Європейська Комісія зазначає, що навчання за кордоном повинно стати стандартним елементом університетської освіти. Наслідки академічної мобільності виявляються у тому, що, з одного боку, збільшується кількість українців, які навчаються за кордоном, а з іншого – кількість іноземних студентів в українських вузах з кожним роком зростає.

За даними ЮНЕСКО, всього у 2010 році 3,6 млн студентів здобували вищу освіту за межами своєї держави. Для порівняння, у 2000 р. в світі налічувалося близько 2 млн студентів, що навчалися за кордоном, а їхня прогнозована кількість у 2020 році сягне 5,8 млн [6].

Освітню мобільність у Європейському Союзі забезпечує низка спеціальних програм з багатомільйонними бюджетами. За 20 років програмою Erasmus скористалися понад 1,7 млн громадян ЄС. Для академічних обмінів між державами Євросоюзу та іншими країнами в рамках цього проекту працює програма Erasmus-Mundus («Еразм-Світ»). Більшість програм обміну здійснюється через неурядові організації, такі як Еразмус, або приватні організації, такі як Experiment in International Living. Крім того, обмін може також відбуватися на основі партнерської угоди між університетами або містами-побратимами. Студенти за обміном можуть проживати у приймаючих сім'ях або в студентських містечках, де вони піддаються впливу культури приймаючої країни і мови.

Кількість студентів, що навчаються за кордоном (у тому числі і за програмами обміну), прагнення забезпечити і підвищити рівень освітніх послуг і послуг, пов'язаних з прийомом іноземних студентів, зумовлює потребу вивчення проблем студентів за обміном.

Безпосередні відгуки і враження від навчання за програмами обміну містять публікації О.Бредихіної, В.Варламова, К.Кириллової, Н.Маркової, М.Stefanovich; ризикам і викликам академічної мобільності для української освіти присвячено статті Л.Гурч, Н.Гуляєвої, М. Згуровського, С.Юрія, Є.Савельєва, А.Мокія, І.Лапшиної; досвід навчання, проблеми надання освітніх послуг іноземним студентам аналізують у своїх працях Ю.Беляєв, О. Мішуков, О.Іщенко, О.Куць, Н.Дудченко, А.Артеменко, Л. Левченко, К.Васильєва, В.Свиридюк.

Аналіз і узагальнення опублікованих за названими проблемами публікацій дає підстави стверджувати, що, незважаючи на актуальність, проблеми студентів за обміном ще не достатньо висвітлені. Серед невирішених питань: не сформовано поняття «студент за обміном», не виокремлено групи проблем студентів за обміном, не здійснюються спеціальні опитування студентів щодо їхніх проблем.

Академічна мобільність школярів, студентів, викладачів (згідно з вимогами Болонського процесу) актуалізує дослідження змісту терміносполук

«студенти за обміном», «зарубіжні студенти», «міжнародні студенти», «мобільні» студенти», «іноземні учасники освітнього процесу».

Аналіз зазначених терміносполук засвідчує таке їхнє розуміння та тлумачення:

– до категорії студент за обміном («transfer student») належать школярі, студенти, аспіранти та викладачі, що їх супроводжують, які подорожують з освітньою метою, включаючи програми обміну та інші освітні заходи [5];

– іноземні учасники освітнього процесу (зарубіжний студент, студент-іноземець) – учасники освітнього процесу з іноземних вищих навчальних закладів (наукових установ) у вітчизняних наукових закладах (наукових установах) [3]

– міжнародні студенти, «мобільні» студенти» – вітчизняні учасники освітнього процесу, які реалізують своє право на міжнародну академічну мобільність у вищих навчальних закладах (наукових установах)-партнерах поза межами України, а також іноземні учасники освітнього процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах (наукових установах) [5].

Усі вищезазначені терміносполуки показують таке соціальне явище як студентська академічна мобільність, процес здобуття студентом знань і навичок у навчальних закладах країни, в якій він не має статусу громадянина. Цей процес передбачає безпосередній перетин кордону фізичною особою з урахуванням попередньо здобутої освіти та з присвоєнням кваліфікацій чи наукового ступеня по закінченню терміну навчання [1].

У той же час терміном «академічна мобільність» О. Шеремет позначає інтегративну характеристику особистості, виражену у здатності долати міжнародні мовні та міждержавні бар'єри, оперативно встановлювати контакти, успішно адаптуватися до іншого освітнього простору згідно з сучасними вимогами суспільства до особистості (динамізму, адаптивності, швидкого реагування та оперативності) [4].

Таким чином, терміносполуки «студенти за обміном», «зарубіжні студенти», «міжнародні студенти», «мобільні» студенти», «іноземні учасники освітнього процесу» використовуються як синоніми і відображають таке соціальне явище як студентська/шкільна академічна мобільність, а також позначають статус і процес здобуття студентом, школярем знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій він не є громадянином. Окрім здобуття освітніх знань та навичок «студент за обміном» виявляє і розвиває у себе здатність долати міжнародні мовні та міждержавні бар'єри, оперативно встановлювати контакти, успішно адаптуватися до іншого освітнього середовища.

Соціальний стан, соціальне самовідчуття молодої людини – студента за обміном, можна позначити термінами «marginal» (той, хто що знаходиться на межі), «migrant» (переселенець), «homo zwischens» (від нім. zwischen – між).

Словники так подають вказані терміни та терміносполуки: маргінал, маргінальна людина, маргінальний елемент (від лат. *Margo* – межа) – людина, що знаходиться на кордоні різних соціальних груп, систем, культур і відчуває суперечливий вплив їхніх норм, цінностей, та ін.; міграція населення – переміщення людей з одного регіону в інший, в ряді випадків великими групами і на великі відстані; мігрант – особа, яка здійснює міграцію, тобто, перетинає кордони тих чи тих територій, зі зміною постійного місця проживання назавжди або на більш-менш довгий час; цвішенс, з онтологічної точки зору, – це особистість, яка перманентно перебуває в стані альтернативності, в ситуації «між» (переоцінки цінностей, переорієнтації цілей та ін.)

Тобто, соціальне відчуття того, хто навчається за кордоном, характеризується граничним станом: впливу іншої культури, традицій, норм поведінки та необхідністю дотримуватися цінностей, норм та правил країни перебування; необхідності організації побуту за новим зразком або знаходження прийнятних заміників; вибудовування альтернативи сталому і звичному образу «Я» (у тому числі – рівня власних освітніх прагнень та обмежень).

Таким чином, під поняттям «студенти за обміном» ми розуміємо соціальне явище, статус і процес здобуття студентами/школярами знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій вони не є громадянами, та характеризуємо їхнє соціальне відчуття як граничний стан.

Досліджуючи особливості соціального та особистісного аспектів студентів за обміном, ми звернули увагу на проблеми з якими вони стикаються.

Зокрема, О. Бредихіна, розглядає такі проблеми студентів за обміном :

– тривалість перебування (перебування в якості студента за обміном протягом навчального року – великий проміжок часу. Багато чого може статися – втрата близьких, зміни в сім'ї, тощо);

– втрачені можливості (останній рік провчитися зі своїм класом у рідній країні, можливість встигнути здати ДПА/ЗНО, для хлопців вкрай небажано залишатися на другий рік через можливість призову в армію);

– погані умови в країні перебування (невідповідна приймаюча сім'я, поганий локальний координатор, повністю не влаштовує школа);

– інший менталітет населення країни перебування (спочатку деякі речі здаються дивними; потім з'являється звичка; до кінця року – відчуття, що перейняв щось. Найстрашніше – усвідомлення того, що щось, наприклад, американське залишилося всередині...)

– неуспішність у школі в країні перебування (обмежений запас специфічної предметної лексики; інша методика подачі і контролю знань; відсутність підтримки з боку приймаючої сім'ї; наявність інших можливостей (для занять спортом, подорожей, хобі), що відволікає від занять у школі) [1].

М. Stefanovich виокремлює 10 складних ситуацій, з якими стикаються іноземні студенти за кордоном:

– панічна атака першої ночі (під час підготовки до сну вас починають долати тривожні думки: «тепер я в іншій країні ... я так далеко від дому! Чому я просто не залишився на батьківщині?!»);

– жоден пристрій для зв'язку не працює (після перельоту на ваших електронних девайсах можуть сісти батарейки; ви можете виявити, що забули вдома зарядні пристрої; ваші зарядні пристрої не підходять до розеток);

– мовний бар'єр (дехто зі студентів впадає у відчай, їм здається, що їх ніхто не розуміє через акцент або неправильне вживання іноземних слів і виразів);

– необхідність відповідати на одні й ті ж запитання про себе та рідну країну (вам, напевно, доведеться багато разів відповідати на одні й ті ж питання про себе і про те, звідки ви приїхали; багато студентів виявляються не готовими до постійного розвінчування «міфів» щодо своєї національності або рідної країни);

– спокуса нездорового харчування (у перший місяць за кордоном все буде для вас новим, включаючи смачні місцеві страви та вуличну їжу, багато студентів в такій ситуації починають їсти більше, ніж зазвичай);

– складно знайти «свої» товари (в іншій країні багато студентів стикаються з тим, що не можуть знайти звичні для себе продукти харчування, напої, речі, косметичні засоби тощо);

– раптові напади туги за домівкою (напади смутку і туги за звичною атмосферою і людьми, які залишилися в рідній країні, можуть бути абсолютно несподіваними і викликаними чим завгодно);

– необхідність звикнути до нової валюти (швидше за все, вам буде потрібно кілька тижнів, щоб звикнути до нової валюти і процесу обміну: наприклад, ви можете випадково витратити набагато більше, ніж збиралися, або зловити на собі злісний погляд продавчині під час тривалого підрахунку незвичних монет на касі);

– ви взяли з собою не ті речі (якись із взятих з собою речей не використовуються, а якихось не вистачає, і вам доведеться витратити додатково немалі кошти на придбання необхідних товарів вже після переїзду);

– небажання повертатися додому (після того, як ви подолаєте стрес переїзду, впораєтеся з проблемами, проживете деякий час, ви зрозумієте, що в новій країні у вас з'явилося безліч друзів і затишне

житло. Одна тільки думка про те, що вам доведеться залишити все це, може виявитися найбільшою проблемою, з якою вам доведеться зіткнутися!)[7].

Узагальнюючи зазначене ми виокремили такі групи незручностей, які можуть перетворитися на проблеми:

Побутові:

– потреба в речах – якісь із взятих з собою речей не використовуються, а якихось не вистачає, і вам доведеться витратити додатково немалі кошти на придбання необхідних товарів вже після переїзду);

– відсутність культури харчування, складність дотримуватися «здорового харчування»;

– необхідність звикання до нової валюти;

– складність знайти «свої» товари (продукти харчування, напої, речі, косметичні засоби тощо).

Академічні:

– неуспішність;

– інша методика подачі і контролю знань;

– наявність інших можливостей (для занять спортом, подорожей, хобі), що відволікає від занять у школі).

Мовні:

– мовний бар'єр (дехто зі студентів впадає у відчай, їм здається, що їх ніхто не розуміє через акцент або неправильне вживання іноземних слів і виразів);

– обмежений запас специфічної предметної лексики.

Емоційні:

– раптові напади туги за домівкою (напади смутку і туги за звичною атмосферою і людьми, які залишилися в рідній країні, можуть бути абсолютно несподіваними і викликаними чим завгодно).

Так, 50 % опитаних авторами, відчувають проблеми, пов'язані зі зміною культури харчування; 58,3 % відзначили академічні труднощі; 53,8% відчувають дискомфорт від того, що не можуть швидко реагувати на звернення інших людей; 50 % ухиляються від контактів, оскільки відчувають страх бути незрозумілими; 57,1 % відчувають дискомфорт емоційного характеру, вважаючи, що тільки в них є проблеми, яких ніхто інший не має; 68,2% опитаних відчувають настільки сильну невпевненість у собі, що навіть у моменти, коли їм висловлюють своє захоплення, похвалу, сприймають їх як вияв люб'язності.

Таким чином, перехід від поодинокого до масового навчання за кордоном країни, у якій народився студент, прагнення забезпечити і підвищити рівень освітніх послуг і послуг, пов'язаних з прийомом іноземних студентів, зумовлює потребу вивчення проблем студентів

за обміном. Теоретичний аналіз дозволив під терміном «студенти за обміном» розуміти соціальне явище, статус та процес здобуття студентами/ школярами знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій вони не є громадянами, і характеризувати їхнє соціальне відчуття як граничний стан (впливу іншої культури, традицій, норм поведінки та необхідністю дотримуватися цінностей, норм та правил країни перебування; необхідності організації побуту за новим зразком або знаходження прийнятних замінників; вибудовування альтернативи сталому і звичному образу «Я» (у тому числі – рівня власних освітніх прагнень та обмежень). На основі вторинного аналізу досвіду організацій, які здійснюють академічний обмін, особистого досвіду колишніх учасників програм академічної мобільності виокремлено такі групи проблем студентів за обміном: побутові, академічні, мовні, емоційні, пов'язані з особливостями менталітету.

У психології поведінки рефлексивні механізми подолання граничних станів описані на прикладах долаючої поведінки (*overcoming behavior*), копінгстратегії виживання (*coping strategies*), саморегульованої поведінки (*self-regulating behavior*). То ж перспективою дослідження вважаємо аналіз теорії та практики застосування поведінкових форм, які допомагають студентам/школярам за обміном долати бар'єри під час навчання та проживання за кордоном.

Список літератури

1. Бредихина О. Стоит ли становиться студентом по обмену? URL: <https://shkolazhizni.ru/school/articles/42370/>
2. Мокій А., Лапшина І. Академічна мобільність: виклики і загрози для людського капіталу України. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Міжнародні відносини». Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки. 2009. № 11. С.14–17.
3. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова Кабінету Міністрів України від від 12 серпня 2015 р. № 579. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/>
4. Шеремет А.Н. Формирование академической мобильности будущих учителей информатики средствами информационных и коммуникационных технологий: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Новокузнецк, 2009. С. 6.
5. Bolons'kij proces u faktah i dokumentah / Upor.: Stepko M. F., Bolyubash Ya. Ya., Shinkaruk V. D., Grubinko V. V., Babin I. I. K.: Vid-vo TDPU, 2006. p. 20-21.
6. Santiago P., Tremblay K., Basri E., Arnal E. Tertiary Education for the Knowledge Society: Social Features, Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation. Vol. 2. Paris: OECD, 2008. P. 243.
7. Stefanovich Maria. Обучение за границей: После приезда. URL: <https://www.Hotcourses.ru/study-abroad-info/once-you-arrive/student-fears/>.